

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

دانشکده اصول الدین

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

موضوع:

بررسی نقش غلات در جعل حدیث

استاد راهنما:

دکتر مجید معارف

استاد مشاور:

دکتر احمد بهشتی

نگارش:

فروغ طلاکوبی

نیمسال اول ۸۰-۱۳۷۹

۵۸۱۲۴

وزارت اطلاعات و فرهنگ
تهران
تیم رسیدگی

تقدیر و تشکر

«الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله»

سپاس و ستایش بی حد، خداوندی را سزاست که تنها یاد او مایه آرامش دل‌های نگران و خاطره‌های مضطرب است و درود بیکران به روان پاک آخرین رسول و آخرین فرستاده‌اش حضرت محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) و خاندان پاکش بویژه خاتم اوصیائش که تمامی کائنات به یمن وجود او برپاست.

خدایا ترا شکر می‌کنم که توفیق آشنایی با نور وجود دانشمند محقق و مجاهد دلسوز حضرت علامه سید مرتضی عسکری را در زندگی عطا فرمودی.

و ترا شکر می‌کنم که به من توفیق شاگردی استادانی را عطا فرمودی که با زحمت فراوان روح را تربیت کردند و ایثارگرانه در لحظه‌های سقوط دستم را گرفتند.

و ترا شکر می‌کنم که به من پدر و مادری عطا فرمودی که با حمایت‌های بی دریغشان، در طول زندگی پرفراز و نشیبم سختی‌ها را هموار نمودند.

و ترا شکر می‌کنم که به من فرزندی عطا نمودی که با صبر و شکیبایی یاریم نمود و با لبخند پرمهرش خستگی را از من زدود.

و ترا شکر می‌کنم که به من برادری عطا فرمودی که مرا صبورانه در لحظه‌های استیصال یاری نمود.

تقدیم

این تلاش ناچیز را خاضعانه به
پیشگاه مقدس ائمه اطهار (علیهم
السلام) بویژه مدافعان حریم امامت و
ولایت امام باقر (علیه السلام) و امام
صادق (علیه السلام) و به قطب عالم
امکان، حجّت خدا بر زمین حضرت
ولی عصر - روحی و ارواح العالمین
لتراب مقدمه الفداء تقدیم می‌کنم که
در این تلاش، هدفی جز دفاع از
ساحت آن پاکان نداشتم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
د	چکیده
۱	مقدمه

بخش اول: غلات و عقاید فرقه‌ای

۶	مقدمه
۷	فصل اول: کلیات
۷	۱-۱-۱- معنای لغوی غلّو
۷	۱-۱-۲- معنای اصطلاحی غلّو
۹	۱-۱-۳- معانی غلّو در قرآن
۹	الف - غلّو و مشتقات آن در قرآن
۱۰	موضع قرآن در برابر عقاید غلّوآمیز
۱۰	۱- نظرات مفسران پیرامون آیه ۱۷۱ سوره نساء
۱۱	۲- نظرات مفسران پیرامون آیه ۷۷ سوره مائده

- ب - مفهوم غلو در قرآن ۱۳
- ۱-۱-۴- معنای غلو در روایات ۱۴
- ۱-۱-۵- غلو از دیدگاه کلامی و رجالی شیعه ۱۵
- ۱-۱-۶- غلو از دیدگاه رجالی و کلامی اهل تسنن ۱۸
- فصل دوم: بررسی سابقه تاریخی غلات ۲۱
- ۱-۲-۱- تاریخ غلات ۲۱
- ۱-۲-۲-۱- فرق غالبه از قرن اول هجری تا غیبت کبری ۲۳
- ۱-۲-۲-۱- فرق منتسب به نام رهبران ۲۴
- الف - سبائیه ۲۴
- حقیقت عبدالله بن سبا ۲۵
- انگیزه پرورش افسانه عبدالله بن سبا ۳۰
- عقاید منسوب به عبدالله بن سبا ۳۲
- ب - مغیره ۳۲
- ج - منصوریه ۳۵
- د - خطّابیه ۳۷
- ۱-۲-۲-۲- فرق منتسب به عقاید غلات ۴۳
- الف - اثنیّه ۴۳
- ب - تفویضیه (مفوضه) ۴۴
- ج - تناسخیه ۴۴
- د - حلولیه ۴۴
- ه - سحابیه ۴۴
- ز - غرابیه ۴۵

- ۴۵ ۱-۲-۳- فرق مهم غلات پس از غیبت کبری تا عصر حاضر
- ۴۷ الف - اهل حق
- ۴۸ ب - بکتاشیه
- ۵۰ تذکار
- ۵۲ جدول فرق غالبه از دیدگاه علماء متقدم و متأخر
- ۵۴ جدول فرق غالبه در کتب فرقه‌شناسی معاصر
- ۵۵ فصل سوم: علل و انگیزه‌های غلو
- ۵۵ ۱-۳-۱- محبت افراطی به ائمه اطهار (علیهم السلام)
- ۵۸ ۱-۳-۲- تکبر و خودخواهی
- ۶۱ ۱-۳-۳- بی بندوباری و اباحی‌گری
- ۶۳ ۱-۳-۴- جهل و ناآگاهی توده‌های مردم
- ۶۷ فصل چهارم: بررسی عقاید غلات
- ۶۷ ۱-۴-۱- غلات در ابعاد نظری
- ۶۷ الف- الوهیت (بشر)
- ۷۰ ب - نبوت (امامان)
- ۷۰ ج - وصایت و امامت
- ۷۵ د- حلول
- ۷۷ ه- تفویض
- ۷۹ و - مهدویت (و سوء استفاده از آن)
- ۸۱ ز - تناسخ
- ۸۴ ه - تشبیه
- ۸۷ قائلان به تشبیه

ط - بدهاء	۸۹
بدهاء از نظر علمای شیعه	۹۱
ی - رجعت	۹۳
۱-۴-۲- غلات در ابعاد عملی	۹۶

بخش دوم: جعل حدیث در کارنامه غلات

مقدمه	۱۰۰
فصل اول: گزارشی پیرامون جعل حدیث در اسلام	۱۰۲
□ تعاریف و کلیات	۱۰۲
۱-۱-۲- معنای لغوی جعل	۱۰۲
۲-۱-۲- معنای اصطلاحی جعل	۱۰۳
۳-۱-۲- آیا حدیث موضوع، حدیث است یا خیر؟	۱۰۴
۴-۱-۲- سابقه تاریخی جعل حدیث	۱۰۵
الف - آغاز جعل از دیدگاه حدیث پژوهان اهل سنت	۱۰۶
ب - آغاز جعل از دیدگاه محدثان مکتب اهل بیت (علیهم السلام)	۱۱۲
۵-۱-۲- علل و انگیزه‌های جعل حدیث	۱۱۴
الف - عامل سیاسی	۱۱۴
۱- خلافت و جانشینی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)	۱۱۴
۲- منع تدوین حدیث	۱۱۷
۳- تثبیت حاکمیت زمامداران اموی و عباسی	۱۲۰
ب - عامل فرهنگی	۱۲۴
۱- مرجعیت علمی	۱۲۵

- ۲- اسرائیلیات ۱۲۵
- ۳- داستان پردازی ۱۲۶
- ج - فرقه گرایی ۱۲۸
- د- مکاتب فقهی ۱۲۹
- ه- دنیامداری ۱۲۹
- ۱- جعل حدیث جهت راهیابی به دربار سلاطین و امراء: ۱۳۰
- ۲- جعل حدیث در جذب عامه مردم: ۱۳۰
- ۳- نقل غرائب به قصد شهرت ۱۳۱
- و- عامل تربیتی و تبلیغی ۱۳۱
- ز- تعصبات ملی ۱۳۲
- ۱- جعل حدیث پیرامون افتخارات قبائل (خاندان و انساب) ۱۳۳
- ۲- جعل حدیث پیرامون فضایل شهرها ۱۳۳
- ۳- جعل حدیث پیرامون زبانهای مختلف ۱۳۴
- ح - عناد و زندقه ۱۳۴
- نتیجه گیری ۱۳۴
- فصل دوم: نقش غلات در مسیر جعل حدیث ۱۳۶
- ۲-۲- غلات و جعل حدیث ۱۳۶
- ۲-۲-۱- کیفیت حدیث سازی ۱۳۷
- الف - حدیث سازی به شیوه مستقیم ۱۳۷
- ب - شیوه غیر مستقیم (دس) ۱۳۸
- ۲-۲-۲- اهداف و انگیزه های غلات در جعل حدیث ۱۴۱
- الف - جاه طلبی و سودجویی ۱۴۱

- ب - تخطئه دین ۱۴۹
- ج - مخدوش ساختن وجهه ائمه اطهار (علیهم السلام) ۱۵۳
- د - مخدوش ساختن چهره اصحاب اهل بیت (علیهم السلام) ۱۵۹
- ۱- جعل حدیث در مشوه ساختن وجهه اصحاب بطور صریح ۱۶۰
- ۲- جعل حدیث با سوء استفاده از جایگاه بلند صحابه به نفع خویش ۱۶۴
- ه- تطهیر و تنزیه ماهیت سران غلات ۱۶۵
- و - فضیلت تراشی به جهت حب افراطی ۱۷۵
- ز- اباحی گری و نمادین کردن مفاهیم دینی ۱۸۴
- ۲-۳- موضع گیری ائمه اطهار (علیهم السلام) در برابر غلات ۱۹۴
- الف - تکذیب عقاید غلات و بیان عقاید صحیح ۱۹۴
- ب - پرهیز دادن شیعیان از مراوده با غلات ۱۹۶
- ج - مبارزه با حدیث سازی غلات ۱۹۷
- د - لعن و نفرین غلات ۱۹۸
- ه- صدور فرمان به قتل رساندن غلات ۱۹۹
- ۲-۲-۴- غالیان مشهور ۲۰۰
- جااعلان غالی ۲۰۴
- جدول رجال غالی ۲۰۶
- فصل سوم: محورهای جعل حدیث از جانب غلات ۲۱۱
- ۲-۳-۱- توحید ۲۱۲
- نمونه هایی از جعلیات غلات در محور توحید ۲۱۴
- ۲-۳-۲- نبوت ۲۲۴
- نمونه هایی از جعلیات غلات در محور نبوت ۲۲۶

- ۲۳۴ ۲-۳-۳- معاد.
- ۲۳۸ □ نمونه هایی از جعلیات غلات در محور معاد.
- ۲۴۷ ۲-۳-۴- فضایل.
- ۲۴۸ ۲-۳-۴-۱- اهل تسنن و غلو در صفات (فضایل).
- ۲۴۸ الف - غلو درباره فضایل ابوبکر.
- ۲۵۰ ب - غلو درباره فضایل عمر.
- ۲۵۰ ج - غلو درباره فضائل عثمان.
- ۲۵۱ د - غلو درباره فضایل معاویه.
- ۲۵۲ ۲-۳-۴-۲- گزافه گویی در فضایل ائمه اطهار (علیهم السلام).
- ۲۵۶ □ نمونه های از جعلیات غلات در محور فضائل.
- ۲۶۳ ۲-۳-۵- موقعیت روایات غلات در کتب موجود.
- ۲۶۷ ۲-۳-۶- معیارهای تشخیص احادیث موضوعه.
- ۲۶۹ ۲-۳-۷- روایات غلات در کتب موجود.
- ۲۷۲ الف - روایات جعلی در حوزه کلام.
- ۲۷۸ ب - روایات جعلی در حوزه قرآن.
- ۲۸۴ خاتمه و نتیجه گیری.
- ۲۸۶ منابع و مأخذ.

چکیده

قرآن و حدیث دو گوهر گران بها و دو دریای بی‌کران‌اند که هرگز از هم جدایی بر نمی‌تابند و در کنار هم عامل هدایت‌اند، از این رو نقش حدیث در کنار قرآن بر هیچ کس پوشیده نیست.

حدیث میبین و مفسر کلام الهی است، لکن در برهه‌ای از تاریخ اندیشه‌های ناصواب و آرای تاریک و مجهول در پس نقاب حدیث و روایت رخ نمودند و جریان‌های سیاسی و فکری متعددی بویژه غلات آگاهانه و سازمان یافته با تمسک به حدیث و روایت پدیدار گشتند. از این رو بحث و تحقیق پیرامون این جریان کاملاً ضروری به نظر می‌رسد. در این نوشتار ابتدا به کلیاتی از قبیل تعاریف مربوط به غلو و جعل و وضع پرداخته و سپس با بیان سابقه تاریخی غلات عقاید کلی این گروه را یادآور شدیم، همچنین به بررسی علل و انگیزه‌های جعل حدیث و اهداف و نیات این گروه در این راستا پرداخته و نمونه‌هایی از احادیث جعلی درباره مسائل متنوع و گوناگون نقل نمودیم و در خاتمه موقعیت این احادیث را در کتب موجود بررسی کردیم.

مقدمه

«انّ هذه أمتكم أمة واحدة و انّا ربّكم فاتّقون فتقطعوا أمرهم بينهم زبراً كلّ حزب بما لدّيهم فرحون» (۱)

این امت شما امت واحدی است و من پروردگار شما هستم، پس از (مخالفت با من) بپرهیزید. ولی آنها در کارهایشان، در

میان خود اختلاف و تفرقه نمودند (و فرقه فرقه شدند) و (عجیب اینکه) هر حزبی به آنچه نزد خود دارند خوشحالند.

سپاس بیکران خداوند را که ما را به توحید خود و ایمان به فرستادگان و پیامبرانش هدایت فرمود و ما را بر

تمسک به ثقلین، قرآن مجید و عترت طاهره رهنمون ساخت. درود بی‌شمار به روان پاک خاتم الانبیاء

محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) و جانشینان پاک سرشت دوازده گانه اش که مشعلهای فروزان سعادت،

هدایت، عدالت، استقلال، آزادی و نور الهی هستند.

باری، تنها راه دستیابی به وحی الهی و کلام حق به اقتضای حدیث ثقلین قرآن و سنت است، قرآن و سنت

دو اختر تابناک و دو گوهر گرانبه‌ایند که گوهرهای خویش را به غواصان این دریا ارزانی می‌دارند.

قران بحری است که به ژرفای آن جز با چشمه سار زلال روایات راه نیست. قرآن ثقل اکبر است که تنها با ثقل

و زینش تبیین و تفسیر می‌گردد.

بخشی از قرآن چنان است که بر دانشش میثاق گرفته شده است و برخی از آن چنان است که ندانستنش بر بخشی از خلق رواست تا از اهل ذکر سؤال کنند.

از این روست که حدیث تالی تلو کتاب خداوند دومین منبع تشریح و قانونگذاری بوده و بیشترین سهم را در شناختن و شناساندن اسلام و قرآن داشته است. خداوند متعال نیز خود تبیین و تفسیر کلامش را در قرآن به سنت واگذار کرده و می‌فرماید «وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ الَّذِي كَرَّمْتَنَّا بِهِ لِنُنَبِّئَ النَّاسَ مَا نَزَّلَ إِلَيْهِمْ»^(۱)

لذا در واقع حدیث تبیین مجمل‌ها و تفصیل و شرحی بر قرآن است که پس از قرآن جایگاه ممتاز و برجسته‌ای دارد. لکن این گنجینه گرانقدر معارف اسلامی در برهه‌ای از تاریخ بر خلاف قرینش (قرآن) مورد دستبرد ناهالان واقع شده و دچار وضع و تحریف گردید. به گونه‌ای که پیامبر اکرم (ص) را واداشت تا بر فراز منبر فریاد برآورد. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ الْكُذَابَةُ، فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»^(۲)

این حرکت ویرانگر جعل و وضع حدیث از روزگار آن حضرت آغاز گشت و پس از رحلت ایشان شدت یافت. به گونه‌ای که نه تنها به میراث گرانبهای نبوی رخنه نمود بلکه دامنگیر احادیث اهل بیت (علیهم السلام) نیز گردید.

در پیدایش پدیده جعل حدیث و ورود سیل آسای اخبار ساختگی اهداف و عوامل گوناگونی همچون جهل و سوء نیت، منع کتابت حدیث، تقرب به حکام، زندقه‌گری و و سرانجام غلو و گزافه‌گویی تأثیر بسزایی داشته است.

از فرقه‌هایی که توانست تا حد زیادی به روایات معصومین (علیهم السلام) دستبرد زده و با پنهان شدن در پس نقاب احادیث اهل بیت (علیهم السلام) چهره آلوده خود را موجه سازند غلات می‌باشند.

غلات گرچه در ظاهر خود را مدافع شیعه معرفی نمودند اما با گزافه‌گویی درباره ائمه شیعه و رهبران و سران خود کوشیدند تا مذهب شیعه را مذهبی خرافی و باطل جلوه دهند لذا در تثبیت نظریات سخیف و الحادی

۱- نحل / ۴۴ «و ما این ذکر (قرآن)، را بر تو نازل کردیم، تا آنچه را که به سوی مردم نازل شده است برای آنها روشن سازی»

۲- «نسبت دهندگان به من بسیار شدند، هر کس به عمد بر من دروغ به بندد، جایگاهش در آتش خواهد بود. کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب،

الاصول من الکافی، به ترجمه سید جواد مصطفوی، (دفتر نشر فرهنگ اهل بیت (ع))، ج ۱، کتاب «فضل العلم»، ص ۸۰، ح ۱

خود دامن حدیث را به جعل و وضع آلودند.

و به همین گونه بود که اکثر کتب ملل و نحل و منابع اهل تسنن این فرقه را به شیعیان نسبت داده و عقاید شیعیان را برخاسته از عقاید غلات معرفی کرده‌اند تا چهره شیعه را مخدوش و محکوم ساخته و متهم به گزافه‌گویی و خرافه پرستی نمایند.

نوشته حاضر در حد توان خود سعی دارد گوشه‌هایی از این حرکت سازمان یافته و آگاهانه را بررسی کند تا روشن شود غلات به کلی از مذهب تشیع به دور بوده‌اند و تنها به جهت مخدوش ساختن چهره نورانی شیعه، خود را در صفوف شیعیان جا زده‌اند.

شایان ذکر است که گرچه جریان غلات قبل از غیبت صغری و در دوره صادقین (علیهما السلام) نسبت به بقیه ازمنه و اعصار پررنگ‌تر و مخرب‌تر بوده، لکن چون در این تحقیق روح غالیگری مورد نظر بوده است غلات منحصر به عصر و دوره‌ای خاص نشده‌اند، و هم چنین با این که در فصول اولیه این مجموعه غلات را از لحاظ تاریخی بررسی نموده‌ایم اما از بررسی تک تک فرقه‌های غلات در اعصار مختلف به طور تفصیلی صرف‌نظر کردیم چرا که بررسی تفصیلی فرقه‌های گوناگون غلات از موضوع این رساله خارج بوده و نیاز به تحقیقی مستقل و جامع دارد.

لذا در این مختصر سعی شده تا با شناخت افکار و عقاید غالیان، به نقش غلات در مسیر جعل حدیث بپردازیم. از این رو ذیل دو بخش و هفت فصل به بررسی این مهم پرداختیم.

بخش اول - غلات و عقاید فرقه‌ای

فصل اول: کلیات و تعاریف

فصل دوم: بررسی سابقه تاریخی غلات

فصل سوم: علل و انگیزه‌های غلو

فصل چهارم: بررسی عقاید غلات

بخش دوم - جعل حدیث در کارنامه غلات

فصل اول: گزارشی پیرامون جعل حدیث در اسلام